

УДК 347.44(477)

Ела Валентинівна ВАКУЛОВИЧ,

доцент кафедри цивільного права та процесу факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7581-0524>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ІСТОТНИХ УМОВ ПУБЛІЧНОГО ДОГОВОРУ

Особливості правового регулювання того чи іншого публічного договору можуть встановлюватись актами цивільного законодавства (ст. 4 ЦК України) [1]. Звернемо увагу, що значна частина з цих особливостей стосується істотних умов публічного договору які по-суті визначають його зміст. Слід погодитись із думкою про те, що встановлення істотних умов договору законом спрямоване, передусім, на збереження правової природи того чи іншого договору, на забезпечення нормального цивільного обороту [2, с. 7]. Публічний договір укладається шляхом направлення оферти та її акцепту. Пропозиція укладення договору може направлятися як зобов'язаною стороною, так і слабкою стороною. Обов'язок дотримання рівних умов при укладенні договорів зумовлює ситуацію, коли оферту, як правило, направляє зобов'язана сторона [3, с. 15]. Таким чином, досягнення згоди щодо всіх істотних умов договору є індикатором його укладення (ч. 1 ст. 638 ЦК України). Вони стосуються предмета договору, умов які визначені як істотні в законодавстві щодо конкретного виду договору, а також тих умов, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди [1], тобто під час укладення договору самі сторони можуть визначати ту чи іншу його умову як істотну.

В той же час доктринальне розуміння істотних умов договору дещо відрізняється від легального. Наприклад, К. О. Жирнова наводить наступну

дефініцію: це такі умови, без узгодження яких договір не може бути укладеним; «істотні умови договору є тією складовою частиною, тією умовою, без дотримання якої певна угода не лише порушуватиме законодавство, права і обов'язки сторін, а й взагалі не може бути укладеною» [4, с. 192]. Л. О. Доліненко розглядає істотні умови як необхідні та достатні для укладення договору, вказуючи на те, що поряд з істотними умовами існують й інші – звичайні та випадкові. Останні не потребують узгодження сторонами, вони «передбачені у відповідних нормативних актах і починають діяти в момент укладення договору. Але це не означає, що вони діють всупереч волевиявленню сторін. Звичайні умови, як і інші, базуються на угоді сторін. У цьому разі власне у факті укладення цього виду договору виявляється воля сторін. До звичайних умов можна зарахувати ризик випадкової загибелі майна при оренді, а також звичай ділового обороту, застосовні до відносин сторін. Випадковими вважаються умови, що змінюють або доповнюють звичайні умови. У договір вони включаються за бажанням сторін. Наявність чи відсутність таких умов не впливає на дійсність договору. Відсутність випадкової умови може спричинити визнання договору неукладеним лише тоді, коли зацікавлена сторона доведе, що вимагала узгодження цієї умови» [5, с. 199].

Основною істотною умовою цивільно-правового договору є його предмет, тобто те матеріальне чи нематеріальне благо, яке хочуть отримати сторони укладаючи договір. Предмет договору визначається індивідуально в залежності від конкретного виду та специфіки договору. Дослідження предметів публічних договорів ускладнюється відсутністю легальної та доктринальної систематизації останніх. В юридичній літературі на підставі закону України «Про захист прав споживачів» до публічних договорів відносять цілу низку цивільно-правових договорів, що включають типові умови. Їх поділяють на типові, взірцеві, примірні. Деякі автори визнають за доцільне стосовно типових, примірних, взірцевих договорів та договорів без назви, що затверджені та належно зареєстровані як нормативно-правові акти, застосовувати термін «нормативні договори». Більшість цих нормативних (типових) договорів є публічними. Наприклад, публічні типові договори в сфері комунальних послуг: типовий договір про надання населенню послуг з водо-, теплопостачання та водовідведення, типовий договір про користування електроенергією» [6, с. 61].

Викладене вище свідчить про фактичну неможливість уніфікації предмету публічного договору, тому доцільно розглянути його на підставі аналізу законодавчої норми, що визначає зміст публічного договору, і відносити до першого: 1) товари; 2) виконання певної роботи; 3) послугу. Під товаром зазвичай прийнято розуміти «продукт праці, що має споживну вартість і вартість» [7, с. 159], разом із тим чинне законодавство містить більше тридцяти визначень даного поняття:

1) «продукція, роботи, послуги, матеріально-технічні ресурси, майнові та немайнові права, що підлягають продажу (реалізації)» [8] (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про ціни та ціноутворення»);

2) «будь-який предмет господарського обороту, в тому числі продукція, роботи, послуги, документи, що підтверджують зобов'язання та права (зокрема цінні папери)» [9] (п. 13 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції»);

3) «будь-яка продукція, призначена для продажу» [10] (п. 24 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту»; п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну»);

4) «будь-яка продукція, послуги, роботи, права інтелектуальної власності та інші немайнові права, призначені для продажу (оплатної передачі)» [11] (п. 49 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»).

В переважній більшості випадків законодавче визначення поняття «товар» об'єднує як безпосередньо товари так і різні види робіт, а також послуги. Тобто в контексті предмета публічного договору можна б було прирівняти такі категорії як товар, робота та послуга. Одночасно необхідно зважати на те, що предметом публічного договору про виконання робіт або надання послуг доцільно визначати не саму роботу та послугу, а результат від такої діяльності. Як слушно зазначає А. А. Телестакова, предметом такого договору є «результат послуг як цілеспрямована дія (діяльність) ... Юридичне значення роботи полягає в обов'язковому кінцевому матеріально визначеному результаті, який передається контрагенту, а не у послугі – у самій вчиненій дії або здійсненні певного роду діяльності» [12, с. 9]. Схожу позицію, але більш лаконічно, висловлює Г. М. Ярошевська: «предметом інтересу замовника є не сама по собі дія, а ефект (результат) здійснюваної виконавцем поведінки» [13, с. 330]. Загалом підтримуючи наведені позиції варто зазначити, що у випадку якщо предметом договору про виконання робіт або надання послуг вважати не саму роботу чи послугу, а результат від такої діяльності, то розмежування предмета публічного договору на товари, виконання робіт і надання послуг в цивільному законодавстві є цілком обґрунтованим.

Окрім предмета публічного договору національним законодавством можуть бути передбачені інші істотні умови, тобто останні, як правило, повинні бути закріплені в конкретній нормі статті, насамперед ЦК України як основного законодавчого акту, що регламентує сферу договірних відносин, а також в інших спеціальних нормативно-правових актах, що регулюють конкретну сферу правовідносин, в межах якої укладається договір. Зважаючи на множинність публічно-правових договорів та обмежений обсяг, встановлений для такого виду досліджень, пропонуємо визначення таких істотних вимог розглянути на прикладі тих видів публічних договорів які прямо передбачені ст. 633 ЦК України, а саме договори про: роздрібну торгівлю, перевезення транспортом загального користування, надання послуг зв'язку, а також договору про банківське обслуговування.

Примітним є те, що істотні умови а ні договору про роздрібну торгівлю, а ні договору про перевезення транспортом загального користування (статті 915, 916 ЦК України) [1], за виключенням застереження про стягування

певної плати, не визначені в чинному законодавстві. В сфері банківського обслуговування одним із видів публічного договору є договір про надання індивідуального банківського сейфа, який може перебувати або не перебувати під охороною останнього (статті 970 та 971 ЦК України, відповідно) [1]. Якщо в межах договору особі надається сейф для зберігання та роботи з цінностями, котрий не охороняється банком до такого договору застосовуються положення ідентичні тим, що регулюють укладення договору про майновий найм (оренду), відповідно до якого «наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк» (ч. 1 ст. 759 ЦК України) [1]. Істотні умови, що визначають основний зміст останнього, також не знайшли легального закріплення, натомість законодавець чітко визначив інший обов'язковий елемент, його предмет – «річ, яка визначена індивідуальними ознаками і яка зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживна річ)» (ч. 1 ст. 760 ЦК України) [1]. З проведеного аналізу вбачається, що істотні умови публічного договору не представляють собою легального переліку, наслідком досягнення згоди з приводу якого є укладення такого договору. Незважаючи на усталеність істотних умов, внаслідок складності їх зміни на протязі певного періоду часу (в процесі виконання зобов'язань передбачених публічними договорами), оскільки перші повинні бути однаковими для всіх осіб – учасників договору, вони залежать від особливостей та звичаїв сфери в якій укладаються, та встановлюються переважно в односторонньому порядку – підприємцем.

Список бібліографічних посилань:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Зазуляк І. І. Істотні умови договору: теоретичний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2009. 17 с.
3. Дрішлюк В. І. Публічний договір (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 20 с.
4. Жирнова К. О. Істотні умови надання рекламних послуг. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. Вип. 4 (2). С. 191–196.
5. Доліненко Л. О., Сарновська С. О. Цивільне право України : навч. посіб. Київ : МАУП, 2005. 384 с.
6. Савчук К. Ю. Специфіка цивільно-правової регламентації публічних договорів. *Інтернаука*. 2018. № 9 (3). С. 60–62.
7. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1979. Т. 10. 658 с.
8. Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 № 5007-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17>.
9. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>.
10. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України від 22.12.1998 № 330-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14>.

11. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

12. Телестакова А. А. Система договорів про надання послуг в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 16 с.

13. Ярошевська Г. М. Предмет договору про надання юридичних послуг. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2006. Т. 19 (58), № 2. С. 323–330.